

● تحلیل‌ها و گزارش‌ها

کنوانسیون‌های بین‌المللی در مورد تروریسم و

موقعیت جمهوری اسلامی ایران

آنچه در این مقاله موردنظر است آشنایی اجمالی با اسناد بین‌المللی در مورد تروریسم، گذری بر برخی ملاحظات و مشکلات حقوق بین‌الملل در مقابله با تروریسم و آنگاه بررسی موقعیت جمهوری اسلامی ایران در قبال این اسناد می‌باشد.

اسناد بین‌المللی در مورد تروریسم که در این گزارش به آنها خواهیم پرداخت ۱۲ مورد کنوانسیون یا پروتکل بین‌المللی است که در گزارش‌های سالانه دبیرکل سازمان ملل مورد اشاره قرار گرفته است^۱؛ بررسی این اسناد از آن جهت حائز اهمیت می‌باشد که دبیرکل در گزارشات و درخواست‌های خود در زمینه‌ی

هراس عمومی از تروریسم در ابعاد گسترده و خطرناک آن جامعه بین‌المللی را بر آن داشته است تا نسبت به تقویت بنیان‌های حقوقی مبارزه با تروریسم بین‌المللی همت گمارد. اگر چه از سوی دیگر تنوع عملیات تروریستی، علل و اهداف متفاوت و روش‌های گوناگون مورد استفاده، هرگونه تلاش حقوقی را برای جلوگیری و سرکوب آن با مشکل مواجه می‌سازد. مهم‌تر آنکه استفاده از واژه تروریسم و اشاره به اشکال مختلف آن به طور عمده برای تأمین مقاصد سیاسی خاصی از سوی کشورها یا گروه‌های مختلف به خدمت گرفته شده است که همین امر مشکل شناسایی و تبیین این پدیده، تعیین جایگاه آن در حقوق بین‌الملل و تدوین راهکارهایی جهت برخورد‌های حقوقی و عملی بین‌المللی با آن را دو چندان می‌سازد.

1. Annual Reports of The United Nations Secretary General on "Measures to Eliminate International Terrorism"

تروریسم بین‌الملل همواره خواستار الحاق کشورها به آنها بوده است. الحاق به این اسناد بعلاوه، یکی از محورهای درخواست کشورهای غربی از سایر کشورها از جمله از جمهوری اسلامی ایران نیز بوده است. در این ارتباط می‌توان به بیانیه اجلاس اخیر گروه ۸ اشاره نمود که در آن از کلیه کشورها جهت الحاق به این ۱۲ کنوانسیون دعوت به عمل آمده است.

البته لازم به ذکر است اسناد بین‌المللی در خصوص تروریسم منحصر به ۱۲ مورد فوق نیست و اسناد دیگری نیز در این زمینه می‌توانند مورد استناد قرار گیرند که به طور مثال یکی از آنها کنوانسیون چهارم ژنو مربوط به حفاظت از افراد غیر نظامی در زمان جنگ^۱ می‌باشد. اگر چه موضوع این کنوانسیون بسیار وسیع‌تر از مورد تروریسم می‌باشد، اما ماده ۳۳ آن مشخصاً هرگونه اعمال تروریستی را ممنوع اعلام نموده است.

در این گزارش جهت بررسی اسناد بین‌المللی در مورد تروریسم با توجه به اهداف مربوطه آنها را در ۵ گروه مختلف مورد بررسی قرار داده‌ایم؛ با ذکر اینکه این تقسیم‌بندی می‌تواند براساس سلیق مختلف به اشکال دیگری نیز صورت پذیرد. ضمناً از آنجا که اخیراً کنوانسیون‌های نیز توسط سازمان کنفرانس اسلامی

بر علیه تروریسم به تصویب رسیده است، در ادامه بحث این سند نیز مورد بررسی قرار خواهد گرفت.

۱. کنوانسیون‌ها و پروتکل مربوط به

امنیت پرواز

۱-۱. «کنوانسیون جرائم و دیگر اعمال

ارتكابی در هواپیما»، توکیو - ۱۹۶۳^۲

این کنوانسیون که به منظور تأمین امنیت هواپیماها تدوین شده است، ناظر بر جرائم مغایر قوانین کیفری داخلی و نیز اعمالی است که به امنیت هواپیما صدمه می‌زند اعم از اینکه جرم باشد یا نباشد. هدف اصلی کنوانسیون استقرار صلاحیت دولت صاحب پرچم نسبت به جنایات داخل هواپیما است. این کنوانسیون به مسئولان پرواز این اختیار را می‌دهد تا اقدامات منطقی در ارتباط با امنیت پرواز صورت دهند. این اقدامات شامل جلوگیری از ورود افرادی است که دلایلی برای امکان اقدام علیه امنیت هواپیما توسط آنها

1. The Fourth Geneva Convention Relative to the Protection of Civilian Persons in Time of War, August 12, 1949.
2. "Convention on Offenses and Certain Other Acts Committed on Board Aircraft" (Tokyo Convention, agreed 9.63)

۱.۳- «کنوانسیون مقابله با اقدامات غیرقانونی علیه ایمنی هواپیمایی کشوری»،
مونترال - ۱۹۷۰^۲

براساس مواد این کنوانسیون که برای مقابله با خرابکاری در هواپیما از جمله بمب‌گذاری تدوین شده است، هرگونه اقدامی به طور غیرقانونی و به طور عمد به شرح زیر در صورتی که امنیت هواپیما را با خطر مواجه سازد جرم محسوب می‌گردد:

- اقدام بر علیه افراد داخل پرواز؛
- تخریب هواپیمای در حال پرواز یا ایجاد خسارت به آن؛
- وارد نمودن آلات یا مواد انفجاری به داخل هواپیما و یا مبادرت به اقدامی که موجب تخریب یا ایجاد خسارت گردد؛
- انهدام تأسیسات یا سرویس‌های هوانوردی، آسیب‌رساندن به آنها یا اختلال در کار آنها؛
- ارائه اطلاعات خلاف.

کسانی که به انجام اقدامات فوق مساعدت نمایند و یا حتی شروع به ارتکاب آن

وجود دارد. براساس این کنوانسیون دولت‌های متعهد ملزم به توقیف مرتکبین و بازگرداندن کنترل هواپیما به دست فرماندهی قانونی آن می‌باشند.

۱.۲- «کنوانسیون مقابله با تصرف غیرقانونی هواپیما»، لاهه - ۱۹۷۰^۱

از نظر این کنوانسیون که برای مقابله با هواپیمارمایی تدوین شده است، هر اقدامی در هواپیما به هنگام پرواز توسط هر کسی «به طور غیرقانونی بوسیله زور یا تهدید و یا هر اقدام دیگر که در جهت تصرف و کنترل هواپیما» صورت گیرد و یا هرگونه معاونتی در ارتکاب یا شروع به آن نماید، جرم محسوب می‌گردد. براساس این کنوانسیون دولت‌ها متعهد می‌گردند مجازات‌های سنگینی برای هواپیمارمایی قائل شوند. همچنین ضروری است دولت‌هایی که مجرمان را در اختیار دارند نسبت به استرداد آنها به دولت متبوع و یا ارائه مورد جهت پیگرد قانونی اقدام نمایند. بعلاوه دولت‌ها ملزم می‌باشند در موارد مقابله با جرائمی که مورد توجه کنوانسیون قرار گرفته به یکدیگر مساعدت نمایند.

1. "Convention for the Suppression of Unlawful Seizure of Aircraft" (Hague Convention, agreed 12.70)

2. "Convention for the Suppression of Unlawful Acts Against the Safety of Civil Aviation" (Montreal Convention, agreed 9/71)

نمایند، مجرم محسوب می‌گردند. کنوانسیون دولت‌های متعاقد را ملزم می‌سازد تا مجازات‌های سختی را برای جرم‌های مورد اشاره در نظر گیرند و نیز مجرمان را به دولت متبوع آنها تسلیم نموده و یا اینکه مورد را به مراجع قانونی ارجاع نمایند. همچنین دولت‌ها ملزم می‌باشند در موارد جرائمی که مورد توجه کنوانسیون قرار گرفته به یکدیگر مساعدت نمایند.

۱.۴- «پروتکل مقابله با اقدامات غیرقانونی خشونت‌آمیز در پروازهای غیرنظامی بین‌المللی، به عنوان مکمل کنوانسیون مقابله با اقدامات غیرقانونی علیه ایمنی هواپیمایی کشوری»، مونترال - ۱۹۸۸^۱

این پروتکل به منظور تعمیم مصوبات مسندرج در کنوانسیون مونترال به حیطه پروازهایی که در خدمت حمل‌ونقل بین‌المللی غیرنظامی می‌باشند تهیه شده است.

۲. کنوانسیون و پروتکل مربوط به امنیت دریایی

۲.۱- «کنوانسیون مقابله با اقدامات غیرقانونی علیه امنیت دریانوردی»، رم - ۱۹۸۸^۲

این کنوانسیون که به مقابله با اقدامات تروریستی بروی کشتی‌ها اختصاص دارد، یک نظام حقوقی قابل تطبیق با اقدامات غیرقانونی علیه امنیت دریانوردی بین‌المللی، شبیه آنچه در نظام مربوط به هوانوردی بین‌المللی وجود دارد را ایجاد می‌نماید. موارد زیر در صورتیکه امنیت دریانوردی را با خطر مواجه سازد در زمره جرم‌های مصوب این کنوانسیون قرار می‌گیرند:

- چنانچه یک فرد به طور غیرقانونی و به عمد، با استفاده از زور و تهدید، در جهت اعمال کنترل بر یک کشتی اقدام نماید،

- چنانچه فردی از موارد تخریبی علیه کشتی استفاده نماید،

- انهدام تسهیلات کشتیرانی یا آسیب شدید به آنها و یا اختلال در کارکرد آنها و ارائه اطلاعات غلط.

در ضمن هرکسی که شروع به ارتکاب این جرم‌ها نماید یا به عنوان معاون جرم در

1. "Protocol for the Suppression of Unlawful Acts of Violence at Airports Carving International Civil Aviation, Supplementary to the Convention for the Suppression of Unlawful Acts against the Safety of Civil Aviation", (agreed 2/88)
2. Convention for the Suppression of Unlawful Acts Against the Safety of Maritime Navigation (agreed 3/88):

۳. کنوانسیون‌های مربوط به محافظت از افراد

۳.۱ - «کنوانسیون ممانعت و مجازات جرائم علیه اشخاص مورد حمایت بین‌المللی از جمله مأموران دیپلماتیک»، مصوب مجمع عمومی سازمان ملل متحد - ۱۹۷۳^۲

این کنوانسیون که برای حفظ امنیت دیپلمات‌ها و مقامات عالی‌رتبه دولتی تدوین گردیده، در ابتدا شخصیت‌هایی همچون رئیس دولت، وزیر امور خارجه، نمایندگان یا مقامات رسمی یک کشور و سازمان بین‌المللی که بر اساس حقوق بین‌الملل با عنوان اشخاص تحت حمایت ویژه نام برده شده‌اند را تعریف نموده است.

کنوانسیون دولت‌ها را ملزم می‌نماید تا اقداماتی از قبیل قتل، آدم‌ربایی، دیگر انواع حملات به فرد یا محدوده یک فرد تحت حمایت بین‌المللی، حمله علیه اماکن رسمی،

1. Protocol for the Suppression of Unlawful Acts Against the Safety of Fixed Platforms Located on the continental Shelf, (agreed 3/88).

2. "Convention on the Prevention and Punishment of Crimes Against Internationally Protected Persons Including Diplomatic Agents", (agreed 12/73).

ارتکاب آن مشارکت نماید مجرم شناخته می‌شود. کنوانسیون همچنین دولت‌های عضو را ملزم می‌نماید تا مجرمان رابه دولت متبوع آنها تسلیم نموده و یا اینکه مورد را به مراجع قانونی ارجاع دهند.

به علاوه دولت‌ها ملزم می‌باشند در خصوص مقابله با جرائمی که مورد توجه کنوانسیون قرار گرفته به یکدیگر مساعدت نمایند.

۲۰۲ - «پروتکل مقابله با اقدامات غیر قانونی علیه امنیت سکوهای ثابت واقع در فلات قاره»، رم - ۱۹۸۸^۱

این پروتکل که در جهت مقابله با اقدامات تروریستی بر روی سکوهای ثابت ساحلی تدوین گردیده یک نظام حقوقی قابل تطبیق با اقدامات علیه امنیت سکوهای نصب شده در فلات قاره، و مشابه نظام مربوط به هوانوردی بین‌المللی ایجاد می‌نماید. کنوانسیون همچنین دولت‌های عضو را ملزم می‌نماید تا مجرمان را به دولت متبوع آنها مسترد نموده و یا اینکه مورد را به مراجع قانونی ارجاع دهند. دولت‌های عضو به علاوه متعهد می‌باشند در خصوص مقابله با جرائمی که مورد توجه کنوانسیون قرار گرفته به یکدیگر مساعدت نمایند.

اماکن خصوصی یا وسایل حمل و نقل آنها را در زمره موارد جنائی و قابل مجازات محسوب نمایند. همچنین تهدید یا شروع به ارتکاب، به عنوان مشارکت یا هم‌دستی در جرم محسوب می‌گردد. به علاوه کنوانسیون دولت‌های عضو را ملزم می‌نماید تا مجرمان را به دولت متبوع آنها مسترد نموده و یا اینکه مورد را به مراجع قانونی ارجاع نمایند. همچنین دولت‌ها ملزم می‌باشند در زمینه جرائمی که مورد توجه کنوانسیون قرار گرفته به یکدیگر مساعدت نمایند.

۳.۲- «کنوانسیون بین‌المللی علیه

گروگان‌گیری»، سازمان ملل متحد- ۱۹۷۹

کثرت حملات و اعمال خشونت‌بار

علیه دیپلمات‌ها و نقض مصونیت آنها قبلاً نیز

منجر به تهیه و تصویب کنوانسیون سازمان‌های

دولتی آمریکایی مورخ ۱۹۷۱ شده بود. به دنبال

افزایش موارد گروگان‌گیری و به ویژه ماجرای

گروگان‌گیری سفارت آمریکا در تهران، مجمع

عمومی با اجماع کنوانسیون گروگان‌گیری را

تصویب نمود. تصویب این کنوانسیون قبلاً نیز

در سال ۱۹۷۶ توسط آلمان پیشنهاد شده بود.

بر اساس مفاد این کنوانسیون هر فردی

که نسبت به در اختیار گرفتن و یا نگه داشتن،

تهدید به قتل، جراحت و یا تداوم در اختیار نگه داشتن فرد دیگری، اقدام نماید و به منظور مجبور نمودن یک طرف ثالث (اعم از یک دولت، یک شخصیت حقیقی یا حقوقی و یا یک گروه از افراد) آزادی گروگان‌ها را به عنوان یک شرط صریح یا ضمنی منوط به انجام یک عمل و یا عدم انجام یک عمل نماید، مجرم محسوب می‌گردد. در ضمن هر کسی که شروع به ارتکاب این جرم نماید یا به عنوان معاون جرم در ارتکاب آن مشارکت کند مجرم شناخته می‌شود.

کنوانسیون همچنین دولت‌های عضو را

ملزم می‌نماید تا مجرمان را به دولت متبوع آنها

تسلیم نموده و یا اینکه مورد را به مراجع قانونی

ارجاع دهند. علاوه بر آن دولت‌ها ملزم می‌باشند

در جهت مقابله با جرائمی که مورد توجه

کنوانسیون قرار گرفته به یکدیگر مساعدت

نمایند.

۴- کنوانسیون‌های مربوط به نقل و انتقال

مواد تروریستی

۴.۱- «کنوانسیون محافظت فیزیکی از مواد

1. "International Convention Against the Taking of Hostages", (Hostages Convention, agreed 12/79)

یکی متن اصلی کنوانسیون و دیگری یک ضمیمه متضمن اطلاعات فنی، به عنوان بخش لاینفک کنوانسیون، می‌باشد. کنوانسیون چگونگی کنترل و محدود نمودن استفاده از مواد پلاستیکی علامت‌گذاری نشده و غیرقابل کشف را مورد توجه قرار داده است. دولت‌های عضو کنوانسیون ملزم می‌باشند در سرزمین‌های خود کنترل مؤثری بر ملکیت، تولید، حمل و نقل و استفاده انواع پلاستیک‌های ذکر شده که نمونه‌های آنها در بخش ضمیمه کنوانسیون آمده اعمال نمایند. همچنین دولت‌ها می‌بایست تضمین نمایند که ذخایر این چنین موادی که به وسیله ارتش یا پلیس نگهداری نمی‌شوند را ظرف ۳ سال منهدم، جمع‌آوری، علامت‌گذاری و بی‌اثر نمایند. بعلاوه می‌بایست تضمین شود چنانچه این گونه مواد در دست نیروهای انتظامی و پلیس قرار دارند ظرف ۱۵ سال منهدم، جمع‌آوری، علامت‌گذاری و یا بی‌اثر گردند.

1. "Convention on the Physical Protection of Nuclear Materials", (Nuclear Material Convention, Combats Unlawful Taking and Use of Nuclear Material), (agreed 10/80)
2. "Convention on the Marking of Plastic Explosives for the Purpose of Identification" (agreed 3/91)

هسته‌ای»، ۱۹۸۰- وین^۱

این کنوانسیون که از آن با عنوان «کنوانسیون مواد هسته‌ای» نیز یاد می‌شود در جهت مقابله با نگهداری و استفاده غیرقانونی از این مواد تدوین شده است و براساس آن دولت‌های عضو متعهد می‌باشند تا نگهداری، استفاده، حمل و نقل غیرقانونی و دزدی مواد هسته‌ای، تهدید به استفاده از این مواد که منجر به مرگ و یا جراحت شدید به افراد و یا لطمه اساسی به مایملکی گردد، را در زمره جرائم محسوب نمایند.

دولت‌های عضو همچنین متعهد هستند مجرمان را به دولت متبوع آنها مسترد نموده و یا اینکه مورد را به مراجع قانونی ارجاع دهند. همچنین دولت‌ها ملزم می‌باشند در خصوص مقابله با جرائمی که مورد توجه کنوانسیون قرار گرفته به یکدیگر مساعدت نمایند.

۴.۲- «کنوانسیون علامت‌گذاری مواد انفجاری پلاستیکی، به منظور تشخیص آنها» موترال - ۱۹۹۱^۲

این کنوانسیون که در خصوص علامت‌گذاری شیمیایی برای پیشگیری از انفجار مواد پلاستیکی می‌باشد متشکل از دو قسمت،

۵. سایر کنوانسیون‌ها

۵.۱- «کنوانسیون بین‌المللی مقابله با اقدامات بمب‌گذاری تروریستی»، مجمع عمومی - ۱۹۹۷^۱

به دنبال بمب‌گذاری‌های سال‌های اخیر در آمریکا، خاورمیانه و سایر نقاط جهان، تصویب کنوانسیون‌های درخصوص سرکوب اقدامات تروریستی با استفاده از مواد منفجره، مورد توجه جامعه بین‌المللی قرار گرفت. از عوامل دیگری که در تنظیم این کنوانسیون مؤثر واقع شد یکی دورشدن تدریجی تروریست‌ها از اقدامات سنتی تروریستی، همچون اقدامات تروریستی در هواپیماهای بین‌المللی مسافربری (نظیر بمب‌گذاری در ژاپن با گاز سارین و یا بمب‌گذاری در اوکلاه‌های آمریکا) و حرکت به سوی اعمالی بود که در آنها پیدا کردن عناصر بین‌المللی کار دشواری می‌باشد، نظیر حمله به افراد خارجی و از بین بردن دارائی آنها و حمله به خودروهای توریست‌های خارجی. در واقع این کنوانسیون که به منظور تعمیم چارچوب‌های قانونی برای همکاری‌های بین‌المللی، جهت بازجویی، پیگرد و تسلیم افراد درگیر در بمب‌گذاری‌های تروریستی تدوین گردیده، یک نظام حقوقی را در ارتباط با استفاده غیرقانونی بین‌المللی مواد منفجره و کشتنده که بر

علیه مراکز تعریف شده عمومی در جهت کشتن و یا وارد آوردن جراحت‌های جدی و یا تخریب جدی مراکز مذکور صورت می‌گیرد، ایجاد می‌نماید. به علاوه همچون دو کنوانسیون مربوط به اشخاص تحت حمایت بین‌المللی و گروه‌نگیری، دولت‌های عضو این کنوانسیون ملزم می‌باشند تا براساس قوانین داخلی خود انواع جرائم ارتكابی را مشخص و زمینه‌های تعقیب افراد متهم و یا مساعدکنندگان به چنین اقداماتی را فراهم نمایند.

لازم به ذکر است این کنوانسیون تا دسامبر سال ۱۹۹۹ جهت امضای دولت‌ها مفتوح بوده و هنوز لازم‌الاجرا نشده است.

۵.۲- کنوانسیون مربوط به تأمین مالی تروریسم - مجمع عمومی ۱۹۹۴^۲

اقدامات قانونی مناسب و مؤثر در سطوح ملی و بین‌المللی بر علیه فعالیت‌های حمایت مالی از تروریسم، ارتقای ترتیبات بین‌المللی به منظور تبادل مدارک مربوطه، تضمین قوی ملی بر عدم امکان سوءاستفاده تروریست‌ها از مؤسسات خیریه و سیستم‌های

1. "International Convention for the Suppression of Terrorist Bombing" (agreed 12/97)

2. Convention on Financing Terrorism

جهت الحاق به این کنوانسیون معمول نمایند. کنوانسیون مذکور دارای یک مقدمه و ۴۲ ماده می‌باشد و بسیاری از تمهیداتی که در آن پیش‌بینی شده مشابه و یا اخذ شده از ترتیبات مندرج در ۱۲ کنوانسیون و پروتکل بین‌المللی فوق‌الاشعار می‌باشد. در این کنوانسیون اعضاء با تأکید بر اصول واحکام عالی اخلاقی و مذهبی شریعت اسلامی و با اشاره به منشور سازمان کنفرانس اسلامی و اصول حقوق بین‌الملل مستعهد می‌گردند تا با کلیه اشکال و صور تروریسم مبارزه نموده و در این زمینه با یکدیگر همکاری نمایند. براساس مفاد این کنوانسیون کشورهای عضو دو دسته تعهدات را پذیرا می‌گردند که اول اقدامات پیشگیرانه و دوم تدابیر مربوط به مبارزه با تروریسم می‌باشد.

در قسمت اقدامات پیشگیرانه، مواردی چون ممانعت از استفاده از قلمرو دولت‌های عضو برای طراحی، سازماندهی و یا اجرای جرائم تروریستی، توسعه و تقویت سیستم کشف، نقل و انتقال، انبارسازی و واردات تسلیحات، مهمات و مواد منفجره، توسعه و گسترش سیستم‌های بازرسی و مراقبت مرزها، گمرک‌ها و گذرگاه‌ها، تقویت امنیت شخصیت‌ها

1. Convention of the Organisation of the Islamic Conference on Combating International Terrorism

عام‌المنفعه اجتماعی و نیز سازمان‌های ملی، منطقه‌ای و بین‌المللی، ایجاد سیستم مناسب مصادره دارایی‌های به‌دست آمده از اقدامات جنایی که در حمایت از تروریسم صورت می‌گیرد، مشارکت بیشتر نیروهای اطلاعاتی برای تبادل اطلاعات، همکاری در جهت فراهم نمودن فضای بین‌المللی برای مقابله با فعالیت‌های حمایتی از تروریست‌ها، هم‌چون تهیه مایحتاج، تدارکات، آموزش، حمل و نقل، ارتباطات، طرح و برنامه، تدارکات اسلحه و مواد منفجره از اهداف این کنوانسیون می‌باشد.

کنوانسیون فوق طی قطعنامه‌ای در اجلاس ۵۴ (۱۹۹۹) مجمع عمومی سازمان ملل به تصویب رسید و تا ۳۱ دسامبر سال ۲۰۰۱ جهت امضای دولت‌ها مفتوح می‌باشد.

۶- «کنوانسیون سازمان کنفرانس اسلامی در مقابله با تروریسم بین‌المللی»^۱

پس از چندین دور بحث و بررسی در نشست‌های مختلف کارشناسان دولتی، «کنوانسیون سازمان کنفرانس اسلامی در مقابله با تروریسم بین‌المللی»، در تیر ماه سال ۱۳۷۸ مورد تصویب اجلاس وزرای خارجه آن سازمان در بورکینافاسو قرار گرفت و در بیانیه نهایی این اجلاس از اعضاء درخواست شد تا اقدام عاجل

سؤالاتی در زمینه مفهوم تروریسم مطرح بوده که پاسخ به آنها به سادگی میسر نیست از جمله این که آیا باید این تعریف کلی باشد، یا موارد و مصادیق رامعین نماید یا هر دو را؟ آیا محدود به افراد و گروه‌ها باشد یا تروریسم دولتی را نیز شامل گردد؟ آیا اقدامات گروه‌های آزادی‌بخش را نیز در برگیرد؟ آیا باید قصد مجرمانه و انگیزه را نیز به عنوان اجزای ضروری تلقی نماید؟ در همین رابطه ظاهراً جامعه بین‌المللی مناسب‌تر تشخیص داده است که به جای جستجوی یک تعریف دقیق از تروریسم، مصادیقی که ناکنون در کنوانسیون‌های بین‌الملل بر آنها توافق شده را مورد پذیرش قرار دهد.

۷.۲- مسأله مبارزات آزادی‌بخش:

حمایت از مبارزه مردمی علیه اشغال خارجی و تسلط استعماری، همچنین حق مبارزه نظامی و دفاع از خود علیه نیروی اشغالگر در اسناد رسمی سازمان ملل مورد توجه و شناسایی قرار گرفته است. تعدادی از قطعنامه‌های مجمع عمومی سازمان ملل از سال ۱۹۷۲ به بعد به ویژه در سال‌های ۱۹۷۷ تا ۱۹۹۱ این موضوع را مورد تأیید قرار داده‌اند. بر این مسأله همچنین در مصوبات اجلاس مختلف سازمان کنفرانس اسلامی و جنبش عدم

و هیأت‌های دیپلماتیک، و گسترش فعالیت‌های اطلاعاتی امنیتی مورد توجه قرار گرفته است. در بحث مربوط به تدابیر مبارزه با تروریسم، به اقداماتی چون دستگیری مرتکبین جرائم تروریستی و تعقیب آنان بر طبق قوانین ملی کشورهای عضو و یا استرداد آنها، تضمین محافظت واقعی از افراد شاغل در امر رسیدگی کیفری و همچنین شهود و عوامل تحقیق، کمک به قربانیان و برقراری همکاری مؤثر بین نهادهای ذربط و شهروندان اشاره شده است.

براساس کنوانسیون، کشورهای متعاقد در زمینه‌هایی چون تبادل اطلاعات، تحقیقات و بازجویی، تبادل تجارب، آموزش و اطلاع‌رسانی با یکدیگر همکاری می‌نمایند. به علاوه در کنوانسیون مقررات و راهکارهای اجرایی مربوط به استرداد، نیابت قضایی، معاضدت‌های قضایی، وضعیت اموال و عواید توقیف شده حاصل از ارتکاب جرم و تبادل شواهد و مدارک بیان شده است.

۷. برخی ملاحظات حقوق بین‌الملل در مقابله با تروریسم:

۷.۱- مشکلات در تعریف و تقسیم‌بندی تروریسم:

همان گونه که در مقدمه اشاره شد

نهضت‌های آزادی‌بخش قائل شده‌اند برای خارج از زمان درگیری می‌باشد، بنابراین در شرایط کنونی که روند صلح خاورمیانه در جریان است براساس حقوق بین‌الملل اکثر گروه‌های نظامی فلسطینی در زمره نهضت‌های آزادی‌بخش قرار نمی‌گیرند.

۷.۳- موضوع تعریف جرم سیاسی و مسأله استرداد:

در اواسط قرن ۱۹ جرم مربوط به قتل یک رییس دولت یا اعضای خانواده او که آن زمان به صورت جرم سیاسی شناخته می‌شد طبق توافق بین کشورهای اروپایی به عنوان یک جرم عادی شناخته شد و این مفهوم حدود ۷۵ سال بعد در ماده سوم کنوانسیون اروپایی ۱۹۶۷ مربوط به استرداد مجرمان گنجانیده شد.

در معاهدات استرداد دوجانبه و چندجانبه، همین طور قوانین و رویه‌های جزایی، به طور کلی مجرم سیاسی را از استرداد معاف می‌دارند ولی تعریف مؤثر و قاطعی از جرم سیاسی ارائه نمی‌شود. در کنوانسیون‌های مربوط به تروریسم نیز نظر بر خارج نمودن تروریسم از حوزه شمول جرم سیاسی بوده

۱. برداشت از اظهارات جناب آقای دکتر ممتاز، استاد دانشکده حقوق و علوم سیاسی دانشگاه تهران.

تعهد تصریح شده است. با این وجود از سال ۱۹۹۴ در مصوبات سازمان ملل، نهضت‌های آزادی‌بخش از فعالیت‌های تروریستی استثناء نشده‌اند و از سال ۱۹۹۶ حتی نظریه‌هایی وجود دارد که عدم اشاره به این تمایز به معنای عدم موضوعیت آن می‌باشد.^۱ از سوی دیگر حتی در صورت قانونی بودن اقدامات این گروه‌ها نیروهای آزادی‌بخش نیز باید همچون نظامیان به حقوق بین‌الملل بشردوستانه پایبند باشند؛ به عنوان مثال نمی‌بایست بر فعالیت‌های آنها به افراد غیرنظامی آسیبی وارد آید و یا گستردگی اقدامات نظامی آنها می‌بایست با هدف مورد نظر تناسب داشته باشد.

به هر حال روند جاری نشانگر آن است که هم گام با تحول شکلی و افزایش انواع و تعداد عملیات تروریستی در جهان تلاش زیادی از جانب برخی از کشورها در جهت بسط معنی تروریسم به هرگونه عملیات خشونت‌آمیز بدون توجه به انگیزه، عاملان، شیوه و محل آن، به تدریج دایره عملیات مبارزات آزادی‌بخش را محدود می‌نماید و از سوی دیگر اثبات قانونی بودن اقدامات نهضت‌های آزادی‌بخش بر اساس کنوانسیون‌ها و عرف جاری بین‌المللی مشکل‌تر می‌شود.

موضوع دیگر آن که حقوقی که برای

است، تا از جرائم قابل استرداد تلقی گردد. مشکل دیگر در این زمینه موضوع رفتار عادلانه است که آیا دولتی که متهم به آن مسترد می‌شود در تمام مراحل محاکمه رفتار عادلانه‌ای نسبت به وی معمول خواهد داشت یا نه؟

۷.۴- مسأله انگیزه:

در گذشته کشورهای بلوک شرق و کشورهای جهان سوم بر مسأله انگیزه تأکید داشتند، چنانچه در مباحثات قطعنامه‌های مربوطه و همچنین پیش‌نویس کنوانسیون ملل متحد در مورد حمایت از دیپلمات‌ها و کنوانسیون مربوط به گروگان‌گیری که به عبارت «صرف‌نظر از انگیزه» اشاره دارد موجب اختلافاتی بوده است. اما به هر حال نمی‌توان غافل شد که مسائل مختلف تروریسم نیز چون تابعی از سیاست است همراه با اوضاع و احوال سیاسی تغییر می‌کند. در اوایل دهه ۱۹۹۰ اوضاع و احوال شروع به تغییر کرد. اولین تغییر زمانی بود که اتحاد جماهیر شوروی به واسطه رבוته شدن دیپلمات‌هایش در خاورمیانه، خود در معرض تروریسم بین‌المللی قرار گرفت. در این زمان قطعنامه‌های سازمان ملل برای اولین بار عبارتی را بکار برد که براساس آن نمی‌توان تروریسم را به واسطه انگیزه آن توجیه‌پذیر

شناخت. به بیان دیگر تروریسم به هر علتی که صورت گیرد و با هر هدفی که انجام پذیرد غیرقانونی می‌باشد. این روند در قطعنامه‌های پس از جنگ سرد تسریع یافت. به ویژه پس از آنکه در زمان گورباچف، شوروی حمایت‌های نظامی و مالی خود از گروه‌های مبارز در خاورمیانه را متوقف نمود، این امکان در سازمان ملل فراهم آمد تا تروریسم در هر شرایطی به عنوان یک اقدام غیرقانونی تلقی گردد. جدای از این که در چه شرایط و با چه انگیزه‌ای صورت گرفته باشد، اتفاق نظر بیشتری حاصل آید.

۷.۵- مشکل اعمال صلاحیت دولت‌ها:

در شرایطی که کنوانسیون‌های موجود در مورد مقابله با تروریسم نسبت به تقدم صلاحیت دولت‌ها سکوت نموده‌اند، در عمل دولت دستگیرکننده است که تعیین می‌کند یا خود مجرم را تعقیب قانونی نماید یا این امر را به دولت دیگر بسپارد. به علاوه دولت‌ها ممکن است در کنار صلاحیتی که در کنوانسیون‌ها مشخص شده است، سه نوع صلاحیت دیگر (تابعیت مؤثر، تابعیت غیر مؤثر و اصل حمایتی) را مورد استناد و استفاده قرار دهند. بدین ترتیب اصل استرداد یا تعقیب قانونی که در کنوانسیون‌های موجود گنجانیده شده، یک

۷.۶- مشکل دولت‌های غیر عضو

برای اینکه کنوانسیون‌های بین‌المللی واقعاً مؤثر باشند تمام طرف‌ها باید تمایل به اجرای مقررات مربوطه داشته باشند. دولت‌هایی که طرف این کنوانسیون‌ها نیستند می‌توانند به عنوان پناهگاهی امن برای مجرمان به حساب آیند. این وضع کوشش‌های جامعه بین‌المللی را برای استرداد یا تعقیب قانونی مظنونین با مانع روبرو می‌سازد، لذا دولت‌های غیر عضو می‌توانند از کارایی و تأثیر موافقتنامه‌های بین‌المللی بکاهند. البته باید توجه داشت که مسؤلیت دولت‌هایی که کنوانسیون‌ها را امضاء نکرده‌اند نیز در قبال آنها قابل انکار نیست، به خصوص که با توجه به اعلامیه ملل متحد درباره اصول حقوق بین‌الملل راجع به روابط دوستانه و همکاری میان دولت‌ها «هر دولت وظیفه دارد از سازماندهی، تحریک، کمک، یا شرکت در اعمال تروریستی در خاک یک کشور یا تسلیم شدن به فعالیت‌های سازماندهی شده در داخل سرزمینش در جهت ارتکاب چنین اعمالی خودداری نماید، هنگامی

ضعف ذاتی به لحاظ ماهیت سیاسی جامعه بین‌المللی در بر دارد. یعنی در زمانی که چندین کشور صلاحیت هم‌زمان بر مظنون دارند دولتی که مظنونی در سرزمینش یافت می‌شود به علت حضور او عملاً صلاحیت اولیه را دارد، حال آن که این دولت ممکن است اصلاً در این جریان ذینفع نباشد و تمایل برای تعقیب فرد مزبور نداشته باشد، چنانکه در بسیاری موارد نیز به همین‌گونه است.

همچنین در این کنوانسیون‌ها درجه و میزان مجازات مجرمان شناخته نشده‌اند و تنها به این اکتفا می‌شود که دولت‌ها جرایم موردنظر را با کیفیتهای شدید مجازات نمایند. اما به علت روش و رویه‌های متفاوت دولت‌ها، راه‌گریز بزرگی به دولت‌های دستگیرکننده داده شده است.

میزان خطا، انگیزه‌های مجرم، ماهیت روابط سیاسی بین دولت‌های ذینفع در واقعه و وجود معاهدات استرداد، معمولاً شدت کیفر را تعیین می‌کند. به علاوه استثناء جرم سیاسی به دولت‌ها اجازه می‌دهد که از استرداد مظنون یا مجرم سیاسی امتناع نمایند و بتوانند در این گونه موارد پناهندگی سیاسی بدهند.^۱

۱. بهروز، آقایی، «تدابیر جامعه جهانی برای مقابله با تروریسم بین‌المللی»، رساله کارشناسی ارشد حقوق بین‌الملل دانشکده حقوق و علوم سیاسی دانشگاه تهران - ۶۷-۱۳۶۶، صفحات ۱۸۴ الی ۱۸۶

که اعمال اشاره شده در بند حاضر شامل یک تهدید، یا استفاده از زور باشد»، بدین ترتیب می‌توان گفت که بسیاری از مقررات کنوانسیون‌های فوق عملاً به منزله عرف بین‌الملل در آمده و برای دول غیر عضو نیز الزام‌آور می‌باشد.^۱

جمع‌بندی مباحث و موقعیت جمهوری اسلامی ایران

قدیمی‌ترین اصل بین‌المللی برای برخورد با تروریسم «استرداد یا محاکمه» است که گروسوس در کتاب جنگ و صلح خود در سال ۱۶۳۱ بر آن تصریح کرده است. بعد از آن آنچه در بیشتر کنوانسیون‌های فوق مشترک می‌باشد آن است که دولت‌ها قواعد و مقررات مربوطه را در مجموعه قوانین خود تدوین نمایند و دادگاه‌های جنائی برای متخلفان تشکیل دهند. این تعهد، کشورهایی که جرم در آن واقع شده و یا کشورهایی که مقدمات ارتکاب جرم یا جنایت در آنها فراهم شده را شامل می‌گردد. همچنین عمده کنوانسیون‌ها، دولت‌های عضو را ملزم می‌نمایند تا مجرمین را به دولت متبوع آنها تسلیم نموده و یا این که مورد را به مراجع قانونی ارجاع دهند. به علاوه دولت‌ها ملزم می‌باشند در خصوص مقابله با

جرائمی که مورد توجه کنوانسیون قرار گرفته‌اند به یکدیگر مساعدت نمایند.

از سویی دیگر به نظر می‌رسد تروریسم نمی‌تواند به سادگی موضوع صلاحیت قضایی جهانی قرار گیرد. جدا از این موضوع توافق بین‌المللی، در این مسیر دو مشکل اعمال صلاحیت قضایی وجود دارد. اول این که جرائم تروریستی اغلب در محل‌های خاصی (همچون هواپیماها برفراز دریاها یا بین‌المللی) اتفاق می‌افتند که در این محل‌ها اجرای مقررات عادی صلاحیت قضایی به راحتی امکان‌پذیر نیست. دوم آنکه حتی وقتی موضوع صلاحیت قضایی روشن باشد، همیشه نیات سیاسی برای اجرای آن وجود ندارد. تروریست ممکن است به تدریج این ترس را القا کند که اگر او دستگیر شود و یا این که پس از محاکمه به زندان بیفتد، خشونت‌های بیشتری ممکن است علیه اتباع آن کشور صورت گیرد. بنابراین وظیفه سازمان ملل بوده است تا از طریق اسناد بین‌المللی هر یک از این مشکلات را مورد توجه قرار دهد.

با توجه به توضیحات فوق به نظر می‌رسد حقوق بین‌الملل در مقابله با این معضل بین‌المللی روند طولانی و کندی را طی می‌کند. یکی دیگر از مشکلات آن است که تروریسم

۱. همان منبع، ص ۲۹۳

اشاره به تروریسم در جایی است که به قوانین ایالات متحده اشاره می‌کند که در آنجا کمک‌های ارائه شده به کشورها را محدود به مواردی می‌کند که جهت تشویق و حمایت از اقدامات خشونت‌آمیز و تروریسم در دیگر کشورها صرف می‌شود.^۲

موقعیت جمهوری اسلامی ایران:

کشورمان قبل از انقلاب اسلامی به ۴ کنوانسیون و پروتکل بین‌المللی بر علیه تروریسم پیوسته است. از این میان سه مورد مربوط به اقدام غیر قانونی علیه امنیت هواپیماها بوده که در دهه هفتاد میلادی تدوین شده‌اند و اهمیت مبارزه با هواپیما ربایی می‌تواند دلیل مهمی برای این عضویت باشد. مورد چهارم یعنی کنوانسیون پیشگیری و مجازات جنایات علیه اشخاص مورد حمایت بین‌المللی از جمله دیپلمات‌ها که در همان دهه تدوین شده نیز در آن زمان واجد اهمیت می‌باشد. از سوی دیگر علاوه بر کنوانسیون‌های مذکور، ایران عملاً ناچار به رعایت دیگر مصوباتی بوده که به نوعی

هیچ‌گاه خود به عنوان یک موضوع جامع حقوقی مطرح نبوده است. مظاهر اصلی آن به گونه‌ای است که می‌بایستی همراه با موضوعات مختلف دیگر حقوق بین‌الملل که مورد توجه سازمان ملل نیز بوده مورد بررسی قرار گیرد. رأی دادگاه دیوان بین‌المللی دادگستری در قضیه نیکاراگوئه نمونه‌ای است از این که چگونه در موارد مشترک می‌توان بدون توجه به موضوع تروریسم قضایا را مورد توجه قرار داد. در این قضیه بسیاری از ادعاهایی که از سوی نیکاراگوئه بر علیه آمریکا عنوان شده بود در چارچوب فهرست اقدامات تروریستی مطرح شده بودند، از جمله نیکاراگوئه مدعی بود که آمریکا اقدامات تدارکاتی، آموزشی و تسلیحاتی، تأمین مالی، تشویق، حمایت و مساعدت و همچنین اقدامات مستقیم نظامی و شبه نظامی بر علیه نیکاراگوئه انجام داده است و همچنین نسبت به کشتار، مجروح کردن و آدم ربایی اتباع نیکاراگوئه اقدام نموده است.^۱ این ادعاها همگی در زمره موارد نقض مقررات حقوق بین‌الملل محسوب می‌گردند و دیوان نیز با همین نظر آنها را مورد بررسی قرار داد. حال آنکه از ابتدا تا انتهای رأی دیوان در مورد این قضیه که حدود ۵۵۰ صفحه می‌باشد، هیچ اشاره‌ای به موضوع تروریسم دولتی نشده است. تقریباً تنها

1. Case Concerning Military and Paramilitary Activities in and against Nicaragua, Merits, ICJ Rep. (1986) 14.

2. Special Central American Assistance Act, 1976, S536 (g). Ibid., P. 69

در ارتباط با تروریسم قرار دارند، به عنوان مثال برخی معاهدات ویژه دوجانبه، معاهده ۱۹۶۱ وین در مورد روابط دیپلماتیک و یا معاهده ۱۹۶۳ وین در مورد روابط کنسولی. علاوه بر این‌ها تعداد زیادی قطعنامه‌های مصوب به مجمع عمومی و شورای امنیت در مورد تروریسم بین‌المللی نیز برای کثیف‌کشورها تعهدآور یا لازم‌الاجراء بوده‌اند که از آن جمله ۳ مورد قطعنامه مهم شورای امنیت بر علیه لیبی در مورد قضیه لاکربی می‌باشند که عبارتند از: قطعنامه‌های ۷۳۱ (۲۱ ژانویه ۱۹۹۲)، ۷۴۸ (۳۱ مارس ۱۹۹۲) و ۸۸۳ (۱۱ نوامبر ۱۹۹۳).

در سال‌های اخیر نیز برخی تحولات جدید را در توجه به مشارکت در همکاری‌های بین‌المللی در مقابله با تروریسم شاهد هستیم. هیأت وزیران در مهر ماه ۱۳۷۸ مجوز امضای موقت موافقتنامه همکاری در زمینه جرائم سازمان یافته و تروریسم، بین دولت جمهوری اسلامی ایران و دولت جمهوری قزاقستان را به وزارت کشور صادر نمود. توافقات ملحوظ در این سند همگی مربوط به تبادل اطلاعات می‌باشد. ضمناً انعقاد یک معاهده امنیتی و ضدتروریستی با عربستان سعودی نیز در برنامه می‌باشد.

از سوی دیگر در بیانیه‌های رسمی قصد ایران بر پیوستن به سایر کنوانسیون‌ها و اسناد

بین‌المللی در رابطه با تروریسم اعلام شده است. به طور نمونه جمهوری اسلامی ایران در بیانیه مشترکی با فدراسیون روسیه در مهر ماه سال ۱۳۷۷ در حاشیه اجلاس ۵۳ (۱۳۷۷) مجمع عمومی در نیویورک اعلام داشت: «ما مصمم هستیم تا بنیان‌های حقوقی مبارزه بر علیه تروریسم را از طریق همکاری‌های مؤثر جهانی تقویت نماییم. در این راستا ما بر اهمیت کنوانسیون ۱۹۹۸ در خصوص مقابله با بمب‌گذاری‌های تروریستی و ضرورت انعقاد کنوانسیون مقابله با اقدامات تروریستی هسته‌ای تأکید می‌نماییم. ما کوشش می‌کنیم تا در اولین فرصت ممکن به عضویت کنوانسیون‌های موجود ضد تروریستی درآییم و از دیگر کشورها نیز دعوت می‌کنیم به این کنوانسیون‌ها بپیوندند.»

اما به نظر می‌رسد یکی از نگرانی‌های اصلی جمهوری اسلامی ایران برای پیوستن به کنوانسیون‌های مذکور، محدودیت‌های احتمالی در امر حمایت از جنبش‌های آزادی‌بخش است. اما دخیل نمودن این عامل می‌بایست با توجه به واقعیت‌هایی که ذکر آن رفت صورت پذیرد. به خصوص که با توجه به توسعه سریع حقوق بین‌الملل بشر دوستانه، بسیاری از این گروه‌ها نیز به جای حرکت‌های مسلحانه به مذاکرات سیاسی روی آورده‌اند.

جنگ تحمیلی بوده است که اتخاذ تصمیم را بسیار مشکل می‌ساخته است. حال آن‌که شرایط پس از جنگ در بسیاری موارد اتخاذ سیاست‌های کاملاً متفاوتی را اقتضاء می‌نماید. ضمن این‌که نمایندگان جمهوری اسلامی ایران و دیگر کشورهای همسو در زمان تدوین کنوانسیون‌هایی که پس از انقلاب به امضاء رسیده است، حضور داشته و نقطه نظرات خود را نیز حتی الامکان در آنها ملحوظ داشته‌اند. و بالاخره اینکه این کنوانسیون‌ها در هر حال با اجماع به تصویب رسیده‌اند. به علاوه با توجه به اینکه پس از انقلاب هجوم تبلیغاتی شدیدی بر علیه کشورمان صورت پذیرفته است پیوستن به این کنوانسیون‌ها با توجه به اهمیت بین‌المللی آنها، در جهت براءت از اقدامات خسونت‌آمیز و توسط هر گروهی که به کشتن بیگناهان و غیرنظامیان منجر می‌شود، یک اقدام مؤثر محسوب می‌گردد. علاوه بر اسناد بین‌المللی، امضای «کنوانسیون سازمان کنفرانس اسلامی در مقابله با تروریسم بین‌المللی» و یا الحاق به کنوانسیون مذکور توسط جمهوری اسلامی ایران با توجه به نقش فعال کشورمان در آن سازمان می‌تواند در اولویت قرارگیرد.

کامران هاشمی

اداره کل امور سیاسی بین‌المللی

از سوی دیگر باید در نظر داشت پس از انقلاب اسلامی هیچ کشوری به اندازه جمهوری اسلامی ایران به واسطه تروریسم و مشخصاً بمب‌گذاری‌های تروریستی ضربه نخورده است، در حالی که منشأ عمده این اقدامات در خارج از کشور بوده‌اند. بی‌تردید بر اساس مفاد کنوانسیون‌های بین‌المللی در مورد تروریسم، عاملان بسیاری از اقدامات تروریستی در خارج از کشور قابل پیگرد. می‌باشند. از سوی دیگر عمده این کنوانسیون‌ها، دولت‌های عضو را ملزم می‌نمایند تا مجرمان را به دولت متبوع آنها تسلیم نموده و یا اینکه مورد را به مراجع قانونی ارجاع دهند. همچنین دولت‌ها ملزم می‌باشند در خصوص مقابله با جرائمی که مورد توجه کنوانسیون قرار گرفته به یکدیگر مساعدت نمایند. مشخصاً درارتباط با منافع کشورمان نمی‌توان ارتباط اقدامات تروریستی و قاچاق بین‌المللی مواد مخدر، به عنوان یکی از منابع اصلی تأمین مالی تروریسم را از نظر دور داشت. همچنین پیگیری موضوع تأمین مالی گروه‌های تروریستی از منابع خارج از کشور نیز حائز اهمیت می‌باشد.

و بالاخره ظاهراً دلیل اصلی این‌که پس

از انقلاب هیچ‌گونه تحول جدیدی در پیوستن کشورمان به کنوانسیون‌ها و پروتکل‌های جدید مشاهده نمی‌شود، به طور عمده ناشی از شرایط

پڙهه ښکاره علوم انساني و مطالعات فرهنجی
پرتال جامع علوم انسانی